

Kosmas – Kronika Čechů

Kosmas:

Narodil se asi roku 1045 a zemřel 21. října 1125. Studium začal v Praze v kapitule a dokončil jej v Lutychu (dnešní Belgie). Po návratu do Čech se stal kanovníkem kapituly u biskupského kostela sv. Víta na Pražském hradě. V roce 1099 se po vysvěcení na kněze stává děkanem této kapituly. Často také doprovázel pražské biskupy na cestách do zahraničí. Byl ženat s Božetěchou (manželství kněží byla v té době zcela běžná) a měl s ní syna Jindřicha. Veškeré informace o jeho životě se dozvídáme z kroniky.

Základní informace:

Kroniku psal v letech 1119 až 1125. Věnoval ji mělnickému proboštu Šebířovi. Dochovanou ji máme v 15 rukopisech, z nichž nejznámější je Budyšínský rukopis z přelomu 12./13. století, který se nachází v Národním muzeu v Praze. Kronika je rozdělená do tří knih a každá z nich začíná předmluvou.

První kniha:

Předmluva je věnována mistru Gervasiovi. Kniha začíná potopou světa a stavbou babylonské věže, kde vidí původ vzniku českého jazyka a národu. Pokračuje popisem české krajiny. Dále obsahuje staré české pověsti. Zvláště pověst o povolání Přemysla Oráče k vládě od pluhu kněžnou Libuší je podáno jako legitimizace panovnické moci Přemyslvů. Prvním datem je křest Bořivoje nepřesně spojený s rokem 894. Stručněji s odkazem na svatováclavské legendy popisuje pokřtění země a končí smrtí knížete Jaromíra, autorem spojované s rokem 1037. Kosmas začíná s datací až u prameny doložených událostí.

Druhá kniha:

Předmluva věnována Klimentovi, což byl opat břevnovského kláštera. Kniha začíná nástupem Břetislava I. a končí nástupem Břetislava II. roku 1092. Ve druhé knize čerpá z vlastních prožitků a z hodnověrných vyprávění očitých svědků.

Třetí kniha:

V předmluvě konstatuje, jak těžké a nevděčné je psát o současných událostech. Kniha pokračuje v líčení českých dějin a končí Vladislavovou smrtí v roce 1125. Objevuje se také zmínka o nástupu knížete Soběslava I. Poslední čtyři kapitoly se někdy považují za prolog ke čtvrté knize. Kniha končí zápisem o Kosmově smrti.

Doplňující informace:

Při psaní kroniky vycházel např. z legend (vojtěšské, Canapariovy a Brunonovy) a ze starších pramenů předpokládaných ztracených Pražských letopisů. Často také citoval antické básníky Ovidia, Vergilia a Horacia. Velebí knížata Boleslava II. (zakladatele pražského biskupství), Břetislava I. a Břetislava II. Ostře kritický je k mocnému rodu Vršovců, k Polákům a králi Vratislavovi II.

Za Kosmova pokračovatele považujeme například tzv. Prvního Kosmova pokračovatele (dříve tzv. Kanovníka Vyšehradského), který na něj navazuje hned od roku 1126. Dále Mnicha Sázavského, který píše dějiny svého kláštera.

Edice:

Aktuální edice *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag (Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum)*, ed. Berthold Bretholz, MGH SRG, Nova Series II, Berlin 1923 (reed. 1980)

Překlad:

Hrdina, Karel – Bláhová, Marie – Moravová, Magdaléna – Wihoda, Martin: Kronika Čechů (Edice Memoria medii aevi). Praha 2011.

Literatura:

Třeštík, Dušan: Kosmas. Studie s výběrem z Kosmovy Kroniky. Praha 1972.

Třeštík, Dušan: Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení, Praha 1968.

PRVNÍ KOSMŮV POKRAČOVATEL (TZV. KANOVNÍK VYŠEHRADSKÝ)

Charakteristika autora díla - Pravděpodobně byl z Čech (vlastní česká jména, opěvování českých světců) a straník knížete Soběslava I. (1125-1140). Zajímal se o astronomii a stavitelství (věrohodné astronomické jevy). František Palacký a Václav Novotný hájili tezi, že autorem byl příslušník kapituly na Vyšehradě, díky čemuž se v literatuře ujal název tzv. Kanovník vyšehradský. Naopak Adolf Bachmann a naposledy Lukáš Reitinger hájí tezi, že autor byl příslušníkem kapituly sv. Víta na Pražském hradě. –

Doba napsání díla - Napsán v letech 1125/26 – 1140/42. V psaní kroniky na určitý čas roku 1127 přestal.

Téma kroniky – Popisuje události let 1126-1141. Zvláště činy knížete Soběslava I. bitva u Chlumu, předpokládané spyknutí proti knížeti, do něhož měl být zapleten i pražský biskup Menhart. Autor byl přímým účastníkem popisovaných událostí. Dokonce připomíná, že byl u některých událostí přítomen osobně.

Dochování – Nejstarší kompletní dochování díla se nachází v rukopise pražského biskupa Jana IV. z Dražic, ve kterém byla opsána řada českých legend a kronik (zvláště Kosmova kronika, Druhý Kosmův pokračovatel) – tzv. „Dražický kodex“.

Po deseti letech po dopsání Prvního pokračování připojuje neznámý autor k tomuto dílu sepsání počátků vlády knížete Vladislava II., hlavně popis odboje údělného knížete Konráda Znojemského, dobývání Pražského hradu a zázrak sv. Ludmily. Tento dovětek nejspíše vznikl v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě, kde byla sv. Ludmila pochována a uctívána.

Edice pod názvem Kanovník vyšehradský, in: *Fontes rerum Bohemicarum (FRB) 2*, Praha 1874.

Překlad a literatury: Letopis tzv. Kanovníka vyšehradského (překlad Karla Hrdiny), studie M. Bláhové, in: *Pokračovatelé Kosmovy*, Praha 1974, s. 37-74.

Reitinger, Lukáš: *Psal tzv. Kanovník vyšehradský opravdu na Vyšehradě? První Kosmův pokračovatel v kontextu dějepisectví přemyslovského věku*. Český časopis historický 113, 2015, s. 635–668.

RECEPCE KOSMOVY KRONIKY V ČESKÉM PROSTŘEDÍ, PROKOPSKÉ LEGENDY A TZV. MNICH SÁZAVSKÝ

Opisy Kosmovy Kroniky Čechů se šířily záhy po kronikářově smrti – už 30 let po smrti Kosmy (†1125) opis jeho díla doložen v Sasku.

V českých zemích doplňovali mniši či kanovníci své opisy Kosmovy kroniky vsuvkami o své vlastní duchovní instituci.

Kapitula na Vyšehradě – neúplný opis Kosmovy kroniky s dodatkem k roku 1070 o založení vyšehradské kapituly. (nejedná se však o kroniku Prvního Kosmova pokračovatele, tzv. Kanovníka vyšehradského!).

Kláster Třebíč – opis Kosmovy kroniky s datkem k roku 1101 o založení trebičského klášteřa, jenž má podobu opisu (zjevně falešné) zakládací listiny.

Tyto dodatky zpřístupněny v rámci edice samotné Kosmovy kroniky: *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MGH SRG Nova Series 2, (edd.) BERTHOLD BRETHOLZ unter Mitarbeit von W. Weinberger, Berolini 1923.

Prameny sázavského klášteřa

Opatství založené kolem 1032 sv. Prokopem († 1053), ve kterém působili mniši bohoslužeb ve slovanském jazyce. Ti však byli dočasně v letech 1055-1061 a definitivně roku 1096 z klášteřa vyhnáni a nahrazeni latinskými mnichy (roku 1097 z břevnovského klášteřa)

Prokopské legendy se dochovaly v latinském jazyce

Vita minor – hlásí se do doby mezi roky 1061-1067 a měla být původně sepsána v církevní slovanštině, nicméně se dochovala pouze latinské verze. Vyvstává i otázka, zda lze této dataci plynoucí z úvodu důvěřovat.

Z *Vita minor* vychází stručnější *Vita antiqua* sepsaná ve druhé polovině 13. století, a nejpozději na počátku 14. věku vznikl další Prokopův život (*Vita maior*)

Edice: VÁCLAV CHALOUPECKÝ, BOHUMIL RYBA, Středověké legendy prokopské. Jejich historický rozbor a texty, Praha 1953, s. 111–120.

Tzv. Mnich sázavský

V mnoha pasážích se nejstarší legenda o životě sv. Prokopa shoduje se sázavskými doplňky ke Kosmově kronice, které se věnují nejen Prokopovi, ale i prvním opatům klášteřa. Jen u vyprávění o sv. Prokopu chybějí zázraky uvedené v legendách. Dodnes se historikové a filologové ptou, zda vznikly dříve tyto zápisky či nejstarší legenda.

V sázavském klášteři nejenže doplnily vyprávění Kosmovy kroniky o dějiny vlastní duchovní instituce, ale pokračovali v psaní jeho kroniky od roku 1125 až do roku 1162. V této části jsou převyprávěny dějiny země, opět však s důrazem na samotný sázavský kláster.

Do vyprávění o bitvě u Chlumce roku 1126, v níž kníže Soběslav I. porazil římského krále Lothara III., autor zřejmě promítá zásahy císaře Fridricha Barbarossy do českých záležitostí v letech 1172-1173. Tedy zápisky byly definitivně uspořádány až krátce po tomto roce. Nicméně poslední autor z řad sázavských mnichů jen shromáždil a uspořádal zápisky několika svých předchůdců.

Edice sázavských doplňků ke Kosmově kronice je zpřístupněna v rámci edice samotné kroniky: *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MGH SRG Nova Series 2, (edd.) BERTHOLD BRETHOLZ unter Mitarbeit von W. Weinberger, Berolini 1923.

Edice samotného sázavského pokračování Kosmovy kroniky o letech 1126-1162? *Mnich sázavský/Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae*, FRB 2, (ed.) JOSEF EMLER, Praha 1874, 238–269.

VINCENTIUS A JARLOCH (MILEVSKÝ LETOPIS)

O osobě Vincencia, kanovníka pražského

Vincencius byl vzdělaný český kronikář a notář, který působil jako kanovník u pražského **biskupa Daniela** za druhého českého krále **Vladislava II.** Společně s biskupem Danielem zúčastnil vojenské výpravy císaře Fridricha I. Barbarossy a českého krále Vladislava II. v roce 1158 do Milána.

Vincencius svůj letopis zahájil smrtí krále Soběslava I. a nástupem Vladislava II., oslavovaného jako nejjasnější a nejslavnější král Čechů, který byl jeho oblíbencem a který se počátkem kroniky roku **1140** ujal vlády. Ostatně celý spis i věnoval Vladislavovi II. a jeho choti Juditě Durynské. Kronika má následně každoroční záznamy o dějích v českých zemích. Vypravuje například o Vladislavově bojovném tažení do Uher, jeho královském povýšení ale nejvíce se Vincencius věnuje již zmíněné výpravě do Lombardie, kde horoucně a detailně popisuje celý průběh. Vincenciův letopis končí rokem **1167**.

Edice: Letopis Vincencia, in: *Fontes rerum Bohemicarum* (FRB) II. ed. Josef Emler, Praha 1874; ve **Wattenbachově edici** v *MGH* (SS) v XVII. svazku.

Letopis milevského opata Jarlocha

Byl vzděláván v klášteře *Cella u Würzburgu* díky ochotnému želivskému opatovi **Golšalkovi**, který jej doprovázel při cestách. Díky Jarlochovi, prvnímu milevskému opatovi, se nám Vincenciova kronika dochovala, poněvadž si ji pro účely vlastní práce nechal opsat. Samotná Jarlochova kronika volně navazuje na Vincencia rokem **1167**. Historikové ji považují za jednu z nešťastnějších výjimek, protože se nám dochovala v původně psaném kodexu dokonce s Jarlochovým vlastnoručním podpisem.

Na prvních stránkách popisuje již starého a nemocného abdikujícího krále Vladislava II. ve prospěch svého syna a následné boje o český trůn. Kronika milevského opata Jarlocha končí rozepsanou větou v r. **1198**. Nicméně o této době psal s časovým odstupem někdy v letech 1214-1221.

Jarlochova kronika byla v letech 1187-1196 vyplněna tzv. *Ansbertovou kronikou*.

Edice: Letopis Jarlocha, in: *Fontes rerum Bohemicarum* (FRB) II, ed. Josef Emler, Praha 1874.

Milevský letopis

Oba prameny se dochovaly v rámci Milevského kodexu. Ten dále obsahuje výpisy i z jiných z děl *Bédy Ctihodného* a jeho Církevních dějin národa Anglů, dále letopisů psaných kanovníkem **Vincenciem** a mezi léta 1186 – 1198 vložil **Jarloch** *Historii o výpravě císaře Fridricha* od **Ansberta** neboli tzv. Ansbertovu kroniku, která zejména pojednává o třetí křížové výpravě, utonutí císaře Fridricha Barborossy, zjetí anglického krále Richarda Lví srdce. Milevský kodex byl v 18. století nezvěstným a po opětovném objevení je uložen ve Strahovské knihovně. Některá folia Vincenciova letopisu jsou však nenávratně ztracena.

Literatura:

KERNBACH, Anna: *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku*. K dějepiscetví přemyslovského období. Brno 2010.

KERNBACH, Anna – MORAVOVÁ, Magdaléna – WIHODA, Martin: *Milevský letopis. Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*. Praha 2013.